

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд **Цената на реалността и възможните светове на литературата. Конрад, Кафка, Камю** от доц. д-р Мая Горчева за придобиване на научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 2.3. Философия, научна област 05.01.06. Естетика

1. Постановка на проблема. Актуалност и значимост

В дисертационния труд на доц. Мая Горчева конструирането на възможни светове като естетическа практика е разгледано при трима писатели от световната литература на ХХ в. – Джоузеф Конрад, Франц Кафка, Албер Камю. Изборът на тези трима автори е оправдан. Първо, докторантката е решила да се спре на тях не само от субективна гледна точка, но и заради това, което е отбелязано и в дисертацията: Творчеството на тези автори се радва на широк читателски интерес, както и на детайлни специализирани анализи, излизащи извън параметрите на литературната критика. Техният жизнен път и творчество са предмет на изследване във философията, социологията, психологията, публицистиката. С приближение към всеки един от тях се изследва отношението на възможните светове на художествените творби към социално-историческата реалност и разполагането им спрямо актуалните дебати. Отбелязвам, че темата не е нова за доц. М. Горчева, която ѝ посветила множество монографии, студии, статии, изнесла е доклади по нея на научни

конференции, кръгли маси и пр. Не може да не се подчертае, че само по темата на дисертацията тя има седем изключително сериозни публикации.

Изложението започва „ударно“, с въпроси: Как говори литературата за реалността? Как, запазвайки своята недостъпност, тя е по-искрена и по-истинна от всички заклинания на публичните говорители? Каква е нейната власт да преобразява и да преосмисля очевидното и т. н. В художественото творчество, както и във философията въпросите са по-важни нежели от отговорите. Творчеството е човешка (мисловна и практическа), социално значима, съзнателна дейност, преобразуваща наличната реалност и формираща нова, несъществуваща преди нея, с помощта на определени методи, форми и средства за това субективно преобразование. В тесен смисъл под творчество се разбира оригинална, уникална, неповторима по характер дейност, обоснована от определена индивидуална личностна нагласа.

В нашето съвремие науката все повече отговоря на въпроси, свързани с човека и обществото. Доц. Мая Горчева търси и намира отговори на жизненоважните въпроси именно в и с помощта на науката, литературата и изкуството. Нейното изследване си поставя за цел да изведе понятието „възможен свят като естетическа концепция и като обща концептуална рамка за възприемане на разнородни текстове от различни области и да покаже как е интегрирано понятието за възможен свят в разбирането за спецификата на естетическата творба“. Тук е необходимо да се посочи и конкретната цел на дисертационния труд, а именно да „осмисли въображаемите светове, сътворени в естетическата дейност, през логико семантичното понятие за възможни светове.“

Още в началото на настоящата рецензия заявявам, че появата на дисертация като *Цената на реалността и възможните светове на литературата* не е само обоснована, актуална и значима, а е и реална,

необходима и обществено полезна. Не мога да не отбележа, че пред авторката е стояло изследователското предизвикателство, което тя отбелязва в своя труд и което „отваря“ вратата към същността на проблемите, които са предмет на изследването: “Възприятието на днешните хора привикна към възсъздаването на далечни, исторически руинирали или проектирането на утопични възможности като реални. Имерсивното преживяване разчита на технологичните нововъдения за поддържане на въображението. Обратно на това потребление на предварително рамкирани в технологичния продукт възможности на въображението застава въпроса за границите на светоизграждането и за естетическата практика като генератор на въображаеми светове.” Тук бих искал да отбележа, че в западната култура има голям брой примери за имерсия (потапящ се в действие), примери за потапяне в културата. Потапящият ефект се използва активно в киното, театъра, живописата и развлекателната индустрия. В някои театри в Лондон се предлага потапяне във виртуалната реалност, където в определена степен се заличават границите между реалния и виртуалния свят. В Ню Йорк има завладяващ театър, който хората посещават, за да изживеят симулирана реалност за известно време. Това кореспондира с основната теза, която категорично е заявена от доц. Горчева: „Конструирането на светове е универсална човешка способност, която се проявява чрез сътвореното на естетически творби и възприемането им.“

2. Познаване на предметната област

Предложеният дисертационен труд е в обем 410 печатни страници, с 255 библиографски източници, разделени на строго художествени (77) и научно-публицистични (188). Български и чуждестранни, печатни и хартиени са

хомогенизирани в единния модел на библиографско описание, докато те са равнопоставени в четенето като информационни ресурси. Много от книгите и статиите са достъпни чрез отворени електронни библиотеки.

Дисертацията се състои от визитка с общо представяне „Изследователска рамка“; увод; дял I с две глави и дял II с четири глави. Не смятам подробно да се спирам на съдържанието на всяка глава, но непременно отбелязвам, че доц. Мая Горчева е открила особеното и отличителното в избраната проблематика, набелязала е онези точки, около които да изгради и структурира работата си, която е съобразена с логическата взаимосвързаност и взаимообусловеност на разглежданите проблеми; намерила е рационалната рамка за обяснението и разбирането на възможните светове.

Формулировката на темата, обекта, предмета и задачите, представената мотивировка и цели, използваните методи, подхода при написването на дисертационния труд, както и добре мотивираните изследователски задачи, които в процеса на изложението се решават една по една и се постига поставената цел, показват професионализма на Мая Горчева. Ще добавя, че тя е добре осведомена за съответната проблематика, запозната и безпристрастно анализира основните литературно-философски източници. Високо оценка заслужават творческият стремеж и опит да се предложи и обоснове една комплексна, панорамна снимка на реалността и възможните светове на литературата. Нарочно отбелязвам, че доц. Мая Горчева е сложила "визитка" с предмет, цели и т.н. само в автореферата. Не е повтаряла общото представяне в текста на дисертацията, за да не стане по-голяма, а да остане почетивна.

3. Решени задачи в дисертацията

Изложението следва определена научна логика. Най-напред авторката е определила проблема, който ще бъде изследван; издигнала е хипотези относно причината, която е предизвикала проблема; предложила е експерименти, целящи проверка на издигнатите хипотези; посочила е и очакваните резултати от разработката.

Още в началото на своето изследване Мая Горчева е представила основните понятия и въпроси, което води до по-добро фокусиране и целенасоченост на мисленето по темата. В този контекст би могло да се каже, че е сериозно и успешно умението на авторката да навлезе в сложните лабиринти на категориално-понятийните типологии, свързани с изследваната проблемна област, а още повече да предложи и свои решения.

В дисертацията е налице съответствие между формулираната тема и съдържанието на работата. Подходът към нея и начина, по който е организиран дисертационният труд са посочени още в уводната част на работата. В нея М. Горчева ясно и категорично е представила разглеждания проблем като го е контекстуализирала, т. е. отговорила е на въпроса, както вече подчертах, защо именно точно този проблем разглежда, а не някой друг. Понятието за „възможен свят от логиката влиза в сферата на изкуството, философията на науката, лингвистиката и др.“ В изследването е направен опит „за систематичното му представяне като инструмент за разбиране на естетическото сътворяване и отварянето на творбата към социалната рефлексия и ценностите.“

В тази част е представила целите на дисертационния си труд и начините, по които ще бъдат постигнати те. В дисертационния труд успешно са решени дефинираните в началото на изследването основни задачи, които не намирам за необходимо да бъдат изброявани тук.

4. Методология на изследването

Изследователските методи са традиционни. В случая те са устойчиви, значими и способни за събиране и обработване на информацията, нужна за разработване на научен труд. Широко се използвани изследователски подходи на социологията на литературата за очертаване на социалното положение на автора, детеритериториализацията и постколониалната тематика.

5. Относно автореферата към дисертационния труд

Представеният автореферат отразява изцяло и пълно съдържанието на дисертационния труд, като представя синтезирано основните идеи в него, както и постигнатите резултати.

С известни уточнения и условности приемам основните научни и приложни приноси така, както ги е формулирала докторантката. На някои проблемни зони в дисертацията, както и на препоръките, които имам към авторката, няма да се спирам, защото те в никакъв случай не се отразяват негативно върху безспорните научни и творчески достойнства на дисертационния труд. Но все пак. Литературата, ако тя изобщо е литература, винаги е свързана с отделното, с индивидуалното и следователно тя е различна от общото. В този контекст, макар в началото на тази рецензия да отбелязвам защо М. Горчева конкретно се е спряла на Конрад, Кафка и Камю, бих искал да я попитам кое е онова в съдържанието на произведенията на тримата автори, което ги обединява и ги събира на едно място? И още нещо. Отбелязвам само, че на места текстът е доста разточителен. Разбира се, проблемът за дължината на текстовете е дискуссионен и това е предпочитание на самия автор. Но е известно, че прекалено дългите текстове трудно задържат

вниманието на читателя, който ако се интересува много от, конкретно от съответната проблематика, може да я намери в много други източници. Според мен текстът би могло да спечели, ако бе по-строен и кратък и основните тези са формулирани по-конкретно без ненужното словесно разточителство – това не допринася за пълнотата на без друго богатото и съдържателно изложение, както и не намалява научността на текста и по никакъв начин не влияе на високото равнище на дисертацията.

6. Заключение

Дисертацията отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав, на Правилника за приложение на ЗРАСРБ и правилниците за неговото прилагане, на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Българска академия на науките.

Имайки предвид актуалността на проблема, приносите в разработения дисертационен труд и комплексната ми позитивна оценка за Мая Горчева, препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури да гласуват за присъждането ѝ на научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 2.3. Философия, научна област 05.01.06. Естетика.

София

Рецензент:

(проф. Мюмюн Тахиров)